

MOSKOVA'NIN TÜRKÇE KÖKENLİ YER ADLARI*

Marina KASUMOVA**
Mayagül ERGENEKON***
Nigar ÇOBANOĞLU****

ÖZET

Bu makalede Moskova ve çevresinde kullanılan Doğu, özellikle Türk kökenli yer isimleri incelenmektedir. Türkçe yer adları Rusya'nın ana toponomik tabakalarından biridir. Türkçe kökenli yer adların geniş yayılım alanı ve karmaşık yapısı dilbilim açısından araştırılması gereken bir konudur. Bunlar zengin kelime hazinesine ve evrensel tipolojiye sahiptir. Bu durum uzun bir süre boyunca farklı etnik ve kültürel faktörlerin etkisi altında gelişmiştir. Rusya'nın Türkçe kökenli yer adlarının oluşumunda coğrafi ve etnik-dilsel faktörler dışında diğer Türk soylu halklarla temasların etkisini de görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Moskova, yer adları, Türkçe kökenli yer adları, alıntılar.

ABSTRACT

This essay deals with place names of Oriental, especially Turkish origin in and around Moscow. Place names with Turkish origins constitute one of the main toponymic layers in Russia. They are widespread and have complex linguistic structures, thus necessitating a special scholarly interest. They have a rich vocabulary and universal typologies. This phenomenon has developed under various ethnic and cultural influences in a long period. It is possible to observe influence of contacts with Turkish speaking peoples, as well as geographical and ethno-linguistic factors in making of the Turkish-originated place names in Russia.

Keywords: Russian, Moscow, Toponymy, Turkish place names, loan-words.

Farklı diller arasındaki sözlüksel düzeyde etkileşim ulusal dillerin sözvarlığı tarihinde özel bir yere sahiptir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak kelime

* Bu çalışma, Fatih Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Fonu tarafından P51171402_B proje numarası ile desteklenmiştir.

** Doç. Dr. Mütercim -Tercümanlık Rusça Ana Bilim Dalı, İstanbul Aydın Üniversitesi, kasumova@mail.ru

*** Mütercim -Tercümanlık Rusça Ana Bilim Dalı, Okan Üniversitesi, İstanbul, mayagul.ergenekon@okan.edu.tr

**** Mütercim -Tercümanlık Rusça Ana Bilim Dalı, Okan Üniversitesi, İstanbul, nigar.cobanoglu@okan.edu.tr

ödünçlemeleri sorunu, Rus dilinin varlığı süresince "farklı tarihsel aşamalarından söz ettiğimiz dilin gelişiminde önemli yönlerden biridir" (Birjakova, Voynova, Kutina 1972: 9). Antik dönemde başlayan ve XVII. yüzyıla kadar süren Rusça sözcük varlığının evriminde, Türk dilli halklarla ilişkiler ve Doğu dillerinden alıntılar önemli bir yer tutmaktadır. "Kiev Knezliği'nin kuruluşundan çok önce Doğu Slavları çeşitli Doğu ve Türk kabileleri ile yan yana yaşıyordu. Bu bağlantılar ve ilişkiler insan kökeninde ve kültüründe, mimarisinde ve süslemesinde, ev eşyaları kullanımında, yaşam tarzlarında ve geleneklerinde, hatta sözcük varlığında izler bırakmıştır. Başta Türkçe kaynaklılar olmak üzere, birçok Doğu kökenli alıntı Slav vakayinamelerinde, *Igor Destanı*'nda ve diğer yazılı yapıtlarda, hayvancılık (özellikle atçılık ve küçükbaş hayvancılık) ve kuşçuluk terimlerinde, soyadlarında ve takma adlarda, yer adlarında, akarsu adlarında vs. görülmektedir" (Kononov 1982: 2).

Rusçada Doğu dillerinden gelen alıntıların (Oryantalizm) araştırılma tarihi eskidir. Doğu sözcük kadrosu farklı açılardan araştırılmıştır: Etimolojide (A. S. Lvov, A. N. Kononov, İ. G. Dobrodomov, K. P. Galiullin, P. G. Ahmetiyanov), tematik olarak (F. Jarimbetov, D. S. Setarov, R. A. Yunaleeva, R. G. Gataulina, A. G. Sagitova, Y. Kerami), Rus edebi eserlerinin araştırmasında (A. S. Lvov, İ. G. Dobrodomov, İ. İ. Nazarov, V. D. Arakin, V. İ. Filonenko, A. S. Mahmutova), edebiyatta (G. S. Amirov, R. İ. Bigayev, G. N. Aslanov), söz kaynaklarında (G. Y. Romanova, G. N. Karimullina), çağdaş edebi dilde (K. P. Babayev, R. Z. Kiyasbeyli), lehçelerde (G. N. Aslanov, L. L. Ayupova, L. A. Kubanova, B. A. Moiseev) vd.

Bu konunun gelişmesinde bazı araştırmalar büyük rol oynamıştır: Rus edebi dilinin tarihi üzerine klasik ve çağdaş çalışmalar (V. V. Vinogradov, B. A. Larina, V. V. Kolesova, F. P. Filina, A. İ. Gorşkova), ses bilgisi, sözlüksel türetme ve biçim bilimi üzerine çalışmalar (V. M. Markova, E. A. Balalikhina, G. A. Nikolayeva, A. A. Aminova, Z. P. Danilova, Y. S. Azarh, İ. V. Yerofeyeva, E. M. Şeptuhina, V. V. Kolesov, V. İ. Postovalova, M. A. Pilgun), tarihsel sözcük bilgisi ve anlambilimde (M. M. Pokrovskiy, V. V. Vinogradov, F. P. Filin, O. N. Trubaçov, D. N. Şmelyov, E. S. Koporskaya, O. S. Mjelskiy, T. M. Nikolayeva, F. P. Sorokoletov, G. V. Sudakov) vd.

XX. yüzyılın 40-50'li yıllarında Rusya'da Oryantalizm araştırmaları önem kazanmıştır. XV-XVII yüzyıllarda (Moskova Rusyası dönemi) büyük Rus ulusunun yaratılması ile milli Rus edebi dilinin şekillenmeye ve gelişmeye başladığı dönemde kullanılan Rusçanın tanımı, Rus edebi dilinin sözlüksel sisteminin evrim süreci ve Doğu dillerinden alıntılardan oluşan katmanın incelenmesi büyük bir önem taşımıştır. Birçok araştırmacı bu konuya ilgi göstermiştir. Örneğin S. E. Malov eski Rusçadaki bir dizi Türkçe kökenli kelimeyi etimolojik açıdan incelemiştir. A. D. Efendieva çalışmalarında Oryantalizmin Ortaçağ sonu etimolojik-kronolojik betimlemesi üzerinde çalışmaktadır.

Bunun dışında dilsel ve kültürel literatürde Rus kültürünün ve geçmiş yüzyılların ideolojisinin Avrupa yönelimli olması nedeniyle, Doğu dillerinin Rus dil sistemine ve Rus dilli dünya görüşü üzerine etkisi sürekli azalmıştır. Rus dil sistemine uyum sağlamış Doğu söz birimleri ise Rus dilinin ve kültürünün kendi gösterebilimsel işaretleri olarak algılanmıştır. Bu yönde tasviri araştırmaların olmaması Rusçadaki Türkçe yer adların incelenmesine yönelik çalışmaların gündemde olmasını açıklamaktadır.

Belirtmemiz gerekiyor ki, bazı araştırmacılar Arap, Fars, Moğol ve diğer yabancı kökenli kelimeleri Türkçe kökenli kelimeler olarak nitelendirirken, aynı zamanda bu kavrama farklı yaklaşmak gerektiğini açıkça belirtmekte. Şöyle ki, V. D. Arakin, Türkçe kökenli kelimelerin sınırlarını daha iyi tanımlamak için Türkçeden alınmış sözcüklerin iki gruba ayrılmasını öngörür:

1) Türk dili ailesine ait olan ezeli Türkçe kökenli kelimeler (алтын, чалый, тьма).

2) Türk dili ailesine ait olmayan, yani Türkçeye başka dillerden (Fars, Arap, Moğol vs.) gelmiş sözcükler (Arakin 1974: 113).

A.D. Efendiyeva Türkçe kökenli kelimelerin kadrosunu şöyle sınıflar:

1) Ezeli Türkçe olanlar, Türk kökenli ve Türk dilli halklarla temas sonucunda Arapçadan, Farsçadan, Moğolcadan geçen kelimeler,

2) Kökleri klasik antik dillere dayanan, fakat Türk dilleri aracılığıyla Rusçaya geçenler,

3) Batı Avrupa veya Slav dillerinden Rusçaya geçenler (Efendiyeva 1975: 13).

Prof. Dr. N. K. Dmitriyev'e göre ezeli Türkçe kökenli kelimeler ezeli Türk kökenli ve alıntı sözcükler olarak ikiye ayrılıyor. Bütün bu unsurlar Türkoloji çalışmalarında dikkate alınır. Fakat Türk-Slav alanındaki araştırmalarda benzer sınıflandırmalar gereksiz bulunuyor; çünkü Rusçanın dağarcığındaki bütün Türkçe kökenli kelimeler, tarihleri ne olursa olsun, Türk dillerinden geçmiştir (Dmitriyev 1962: 515).

"Doğu Dilleri" teriminin bir dizi farklı sisteme ait dilleri bir araya getirdiği biliniyor. Bunların arasında Türk, Moğol, Arap, Fars dilleri yer almaktadır. Araştırılan dönemde Türk dili ailesine Çuvaş, Başkurt, Tatar (Volga bölgesi Tatar Dilli, Kasimov bölgesi Tatar dilli), Kırım Tatar dilli, Sibirya Tatar dilli, Nogay Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Karaim Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Yakut Türkçesi, Altay Türkçesi dâhildir (Efendiyeva 1975; Baskakov 2006).

Türk dillerinde Doğu kökenli sözcüklerin sayısı bir hayli çoktur. Bunlardan çoğu dini ve bilimsel terminolojiyi içeren Arapça kökenli kelimeler ve Fars dilinden alınmış sözcüklerdir. Türk dilinde Arap ve Fars alıntı sözcükler N. K. Dmitriyev (Dmitriev 1962), A. Меметов (Меметов 1985), E. N. Födorova (E. N. Födorova 2003) vs. bilginlerin çalışmalarında incelenmiştir.

Arap, Fars ve Türk dillerine dayanan Doğu kökenli sözlüksel birikimin araştırılması Kafkas dilleri özelinde, bölgesel kültürel bir fenomen olarak Tarlanov tarafından yapılmıştır (Tarlanov 2005). Bu şekilde Oryantalizmler, Doğu kökenli alıntılar, sözcükler, sözlüksel unsurlar, Rusçaya Doğu dillerinden veya bu diller aracılığıyla geçmiş sözcüklerdir. Yani bu sözcüklerin tarihçelerinde Doğu dönemi yaşanmıştır (Karimulina 2007).

"Alıntı" terimini biz geleneksel olarak algılıyor ve verici dile ait belirli bir dil ögesinin alıcı dil üzerindeki asimilasyon süreci olarak gösteriyoruz.

Doğu kökenli söz unsurlarının köklerinin saptanması kendine has özelliklere sahiptir. Rusların (ondan önce de Doğu Slavların) bütün tarihleri boyunca Türk ve diğer muhtelif milletlerle sosyal ilişkide olmaları ve sözcük alışverişinde bulunmaları, Rusçanın sözcük varlığının sadece tek bir kaynaktan değil, çeşitli kaynaklardan beslendiğini gösteriyor.

Araştırılan dönemde sosyal ilişkilerin geniş olması tipik bir durumdur. Doğu kökenli alıntılar, Oryantalizm gibi terimlerin anlam bakımından kapsamlı olması, araştırmacılar tarafından Doğu kökenli olmadığı düşünülen söz birimlerini ayrıntılı şekilde araştırmamıza izin veriyor. Örneğin книга, корабль, терем vb. Çalışmalarında alıntı sözcüklerin kaynaklarını araştırırken dilsel göstergenin her iki tarafını (biçim ve anlam) göz önünde bulunduran bilim adamlarına katılıyoruz (Y. S. Sorokin, Y. E. Birjakova, L. A. Voynova, L. L. Kutina, V. M. Aristonova vs.).

Kaynak dil dediğimizde kastımız kelimenin bu dil soylu olmasıdır. Bu makaledeki örnekleri belirlerken aşağıdaki kaynaklar kullanılmıştır:

1) *Rusçanın Etimoloji Sözlüğü*, M. Fasmer ve *Rus Diyalektleri Etimoloji Sözlüğü*, A. Y. Anikina.

2) Tarihsel etimoloji araştırmaları: P. Melioranskiy, F. Y. Korş, N. K. Dimitriev, B. A. Larin, V. İ. Abaev, N. A. Baskakov, İ. G. Dobrodomov, G. F. Odintsov, İ. İ. Nazarov, R. A. Yunaleeva, vd'nin.

3) Rusça-Türkçe, Türkçe-Rusça ve diğer iki dilli sözlükler.

4) Türk dillerinin sözcük varlığını ve lehçelerini, onların kökenini inceleyen sözlük çalışmaları: *Türk Lehçeleri Sözlüğü*, V. V. Radlov, *Sibirya Tatar Lehçeleri Sözlüğü*, D. G. Tumaşeva, *Türk Dillerinin Etimolojik Sözlüğü*, E. V. Seortyan vb.).

Bunun dışında kaynak dilin tarihi yapıtları da dikkate alınmıştır. Bu yapıtların önemi hakkında İ. İ. Ogiyenko, alıntılarının kaynağını belirlerken karşılaştırmak için her iki kelimenin ilk önce modern değil, en eski biçimini almak gerektiğini yazmıştır (Ogiyenko 1915: 24).

Alıntılarının kaynağının açıklığa kavuşturulması için eski Türk yazılı yapıtlarına bakılabilir:

1) Eski Türk diline ait çalışmalar: Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügati't-Türk*.

2) Filoloji eserleri: *Türk dilinin gramer cevherleri* (Gramer tezi, XIV yy., Arapça).

3) Bir veya birkaç yapıtın sözvarlığını yansıtan yayınlar: *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin sözvarlığı*, A. K.Borovkov, *Eski Özbek Dili. XIV Yüzyıl Harezmi Eserleri* (2 cilt), E. İ. Fazılov vs.

Herhangi bir ulusun köken tarihi araştırılırken yeradbilimin bir kaynak olarak büyük önem taşıdığı açıktır. Her bölgedeki akarsu, göl, dağ vs'nin adı ulusların tarihi hakkında bilgi vermesinin yanında, oradaki halkın günlük hayatını yansıtır ve anadile kök salarak yüzyıllarca varlığını sürdürür. Bu adların varlığı ulusun yerleştiği tarihi alanı belirler ve öz-bilincin en önemli göstergesi haline gelir.

Bir ulusun kültürel geleneklerinin tarih boyunca korunması, milli yer adların korunması ile bağlantılıdır. Ayrıca yeradbilimi devletin ulusal ideoloji sisteminin önemli bir bölümüdür. Yer adları doğru ve hedefe yönelik kullanıldığında, bir ulusun birliğini korumasında etkili bir araç haline gelmektedir. Bu süreçte bu sözcüklerin, ulusun bilincinde farklı bölgelere yerleşmeye hak kazandıklarına, bu bölgeyi koruma altına almalarına ve kendi haklarını savunmalarına dair bir görüş oluşturmaktadır.

Moskova'daki birçok yer adının Türkçe kökenli isimlerden, açık, doğrudan veya dolaylı şekilde yansıtılan çeşitli olaylardan esinlendiği görülmektedir. Birçok sarayın, köyün ve "Sloboda" dediğimiz yerleşimlerin isimleri yer adları grubuna girmektedir. Bunun sebebi Moskova'nın Müslüman ülkelerden gelen göçmenlere, vaftiz olanlar da dâhil olmak üzere, ev sahipliği yapmasıdır.

Bilim adamlarına göre Türk-Müslüman nüfusla ilgili olmayan eski yer adları arasında Çin Mahallesi, Arbat Caddesi ve Moskova Kremlini yer almaktadır.

Taganka: Taganskaya Sloboda, modern Taganskaya sokağı, meydan, metro istasyonu ve çıkmaz sokak. XVI yy'dan beri bilinmektedir. Taganka kelimesi Tatar Türkçesindeki *tagan* kelimesinden gelir. Dal'in sözlüğüne göre *tagan* "altında ateşi yakılan yuvarlak veya uzun saplı demir çember; uçayaklı sehpa"; *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*'ne bakıldığında ise "saplı yağ tavası" anlamına gelmektedir. Göçebe halkların arasında *tağan* "ısıtıcı, soba" olarak kullanılmaktaydı.

Bolvanovka: Taganskaya sloboda yerleşimi Bolvanovka denen yerde bulunmaktadır. Bu ismi XIV-XV yy'dan Yukarı Bolvanovka ve Nikolo-Bolvanovsky sokak isimlerinde görmek mümkündür.

Bir rivayete göre Bolvanovka yer adının kökeni *bolvan* (Altınorda balbalları veya Altınorda hanlarının resimleri anlamına gelir) kelimesinden gelmektedir. B. Tülpakov'a göre Bolvanovka kelimesi Baltık kökenli *bolvas* "hediye, haraç, rüşvet" kelimesinden gelmektedir. Zamoskvoreçye yerleşiminde aynı adı taşıyan bir yerleşim vardır.

Krutitsy alanı: Bugün Krutitsy Val, Krutitskaya sokağı, rıhtım ve diğer sokaklar. Altınorda ile yakından ilgilidir. Burası XIII. yüzyılın sonlarında Saray başpiskoposlarının kaldığı yer olarak düzenlenmiştir. XV. yüzyılın ortasında Saray denilen yerden Podonskaya ve Sarskaya piskoposlukları

buraya taşındı ve taşındıktan sonra Podonskaya ve Krutitskaya olarak ad aldılar. Krutitskoye yerleşimin etrafında hala bunun izlerini taşıyan yer adlarına rastlanılabilir. Örneğin Sara, Moskova nehrinin sol kolu (şimdi Sarinskiy geçişi), Podonskiy uçurumu, Arbatetskaya sokağının güneyinde Moskova nehrinin Podon kolu (o zamanlarda Podonskiy geçidi).

Mius (Miuskaya alanı): Moskova'nın en gizemli isimlerinden biri ve şehrin merkezinde, kuzeybatı kesiminde, "Novoslobodskaya" metro istasyonuna yakın bir yerde bulunmaktadır. Bu yer adının kökeni hakkında çeşitli teoriler vardır. Bunlardan biri Türkçe *mius* "köşe" kelimesinden geldiğidir.

XVII. yüzyıldan itibaren **Basmannaya Sloboda** (şimdi Basmannaya çıkma) olarak biliniyor. O bölgede metal işleriyle uğraşan ustalar yaşardı ve onlara "basmaniki" deniliyordu ve bu bölgenin adı öylece Basmanaya olarak anılmaya başlamıştı. Eski Türkçede *basma* kelimesi "baskı" anlamına gelir.

Barashevskaya yerleşiminde (şimdi Barashevskiy geçidi) "baraş" denilen insanların yaşadığı yer, etimolojik ve semantik anlamda Moskova ve Altınorda'nın işbirliğinden doğan bir üründür. "Baraş" denilen insanların görevi hükümdar ve şehzadelerin dinlenmesi için tasarlanmış çadırları kurmaktı. Barashevskaya ve Basman yerleşimlerinin arasında Romodanovskaya yerleşimi bulunuyordu.

Kolpaçnaya yerleşiminde (bugün Kolpaçniy geçidi), kapak (*kap*, Tatar kökenli bir kelime) üreten ustalar yaşardı.

XVII. yüzyıldan itibaren **Kazeyevo** adına rastlanıyor (şimdi Kuzey Bulvarı ve Yurlovskiy geçidi olarak biliniyor) ve Türk kökenli bir kelime olup, benzer kelimelere genellikle Tatar dilinde sık rastlanmaktadır.

Moskova Çevresinde Bulunan Türk-Müslüman Yerleşimlerle Bağlantılı Yer Adları

XV. yüzyılda kurulmuş olan **Izmaylovo** köyünün adını Han sülalesinden Altınordalı cengâver Şay'ın torunu ve Izmaylov soyunun kurucusu olan İzmayil Prokopyeviç isminden aldığı sanılmaktadır. Soylu ailelerin arma kitabında ("Obşiy Gerbovik dvoryanskiy rodov") XIV. yüzyılda hanın boyundan Büyük Kinyaz Ryazanskiy'nin yanına dürüst ve cesur olan Şay adlı bir erin geldiği kaydedilmiştir.

Izmaylov yer adı eski bir Arap özel adından türemiştir. İsmail ismi İslam'ın hâkim olduğu ülkelerde hayli meşhurdur ve "Allah'ı işitmek" anlamına gelir. Izmaylov köyünün etrafında orayı kuran göçmenlerin izlerini taşıyan eski yerleşimler bulunmaktadır: XVII. yüzyılın başında kurulan Alamovka, Kalganovskaya Sloboda ve diğerleri.

XVI yüzyıldan beri var olan **Gireyev** köyü adını bir rivayete göre Kırım hanedanı soyu Gireylerden almıştır. Bu köyün yanında XIX. yüzyılda Novogireevo adını taşıyan yeni bir köy daha kurulmuştur.

İzmailovo'nun kuzeybatısındaki **Çerkizovo** köyü (Serkizovo) XIV. yüzyılın ortasında Dimitry Donskoy yönetiminde Moskova'ya giden Serkiz adındaki Büyük Orda prensi onuruna adlandırılmıştır. Kendisi soylu Starkov sülalesinin kurucusu olarak biliniyor. Prens Serkiz Moskova çevresinde, Çerkizovo köyü de dâhil olmak üzere, birkaç köye sahipti. Şu an eskiden bir köy olan Molzhaninovskiy semtinden geçen Leningrad karayolu bulunmaktadır.

Bolşoy Cherkizovskiy sokağının kuzeyinde, daha önce **Alimovo** denilen, Bogorodskoe semti bulunmaktadır. Alimovo, Tatar adı Alım'dan (Âlim) gelmektedir. Tahmini olarak bu yer adı XIV. yüzyılın Altınorda yerlileri ile ilişkilidir. XVII. yüzyılın sonunda burada bir şapel inşa edildi ve bu bölge Bogorodskoe olarak adlandırılmaya başladı, ama hala Alimova sokağı ve geçidi varlığını sürdürmektedir.

Tatarovskaya Poyma ve Krlatskoye'de bulunan **Tatarovo** bölgesinin 1417 yılına ait bir manevi tasdiknameye (Büyük Prens Vasiliy Dmitriyeviç Diploması olarak biliniyor) Kırım asıllı Tatarlara ait olduğu düşünülüyor.

XV. yüzyılın başında Moskova'ya gelen ve ilk sahibi olan Tatar Karamışın'ın adını taşıyan **Karamışevo** köyü aynı yüzyılda kurulmuştur.

Moskova'nın güneybatısında yer alan **Aminyevo** köyünün (şimdi Aminevskoe karayolu) kurucuları soylu Aminyev ailesidir. Altınorda'nın büyükelçisi Amin (1348) bu ailenin üyelerinden biriydi.

Tepliy Stani XIV. yüzyıldan beri bilinen ve adı Altınorda'yla bağlantılı olan bir yerdir. Bu adın burada Moskova'ya girmeden önce Altınorda askerlerinin veya habercilerinin durakladığından ya da Altınorda'ya giden yolun hizmetinde bulunan insanların yerleşme yeri olduğundan kaynaklandığı düşünülüyor. Daha önce bu yer Voztsy olarak biliniyordu.

Kanıtlara göre Mişar Tatarların yaşadığı Nijniy Novgorod bölgesinde aynı isimde (Tepliy Stani) bir köy daha bulunuyordu. O bölgede (şimdi Seçenovovo olarak biliniyor) Altınorda devletine ait altın sikke ile birçok hazineler bulunmuştur.

Zamoskvoreçye bölgesi yer adları açısından araştırma için birçok kaynağa sahiptir. Zamoskvoreçye bölgesinde Türk-Müslüman mirasının yer adları ve topografyaya yansımalarını görmek mümkündür.

O zamanda mevcut olan Tatar sokak ve geçitlerine, Tatar yerleşimin yanında bulunan Bolşaya ve Malaya Ordinka gibi, Altınorda yolunun anısına adlar verilmiştir. Bu yol Moskova nehri boyunca ilerleyip, Tatarca *balçık* (balçık, kil, ıslak çamur) kelimesinden gelen Balçuga bölgesinin yakınlarından geçiyordu. Ordinka'nın her iki tarafında iki yer vardı: **Tolmaçi** veya **Tolmatskaya Sloboda** (şimdi **Bolşoy** ve **Malıy Tolmaçyevskiy pereulok**) ve **Starıye Tolmaçi** (günümüzde **Starıy Tolmaçyevskiy pereulok**).

Kadashevo köyü Zamoskvoreçye bölgesinde bulunuyordu ve iki farklı rivayete göre bu yer adının kökeninde Türkler vardır.

Ordinskaya (Orda) yolu boyunca **Ordıntısı** olarak adlandırılan iki alan vardı. Şu an biri **Ordınskiye** geçidi, diğeri ise **Ordınskiy** çıkmazı olarak adlandırılıyor.

Bolşaya Tatarskaya (Büyük Tatar Caddesi) Tatar mahallesinin ana caddesiydi ve 1917 Şubat Devrimi'nden önce Tatarskaya olarak biliniyordu.

Malıy Tatarskiy geçidi XVII-XVIII. yüzyıllarda Tatar yerleşiminin güney sınırını oluşturuyor ve Şubat Devrimi'nden önce Tatarskiy olarak adlandırılıyordu.

Tatarskaya (Şubat Devrimi'nden önce **Malaya Tatarskaya**) ve **Bolşaya Tatarskaya** sokakları Ordinskaya yolunun bir kısmını oluşturuyordu ve daha sonra Nogayskiy Dvor, Tatarskaya Sloboda yolun bir uzantısı haline geldi.

Belgelere göre bir yer adı olarak **Bolşoy Tatarskiy** geçidi (Büyük Tatar geçidi) XVIII. yüzyıldan itibaren Tatar hamamlarıyla biliniyordu. Günümüzdeki tarihçilerin verilerine göre bu hamamlar Moskova nehri üzerindeydi ve tarihsel verileri karşılaştırırsak, o zamanlarda Vodootvodniy kanalına doğru, Bolşaya Tatarskaya sokağı ve Bolşoy Tatarskiy geçidinin köşesinde bulduklarını söyleyebiliriz.

Çoğu Zamoskvoreçye bölgesinde bulunan zanaat yerleşimleri olan **Monetchiki** (sikke ustaları), **Kojevnik** (debbağlar), **Konühi** (seyisler), **Kuznetsı** (demirciler), **Ovchinniki** (dericiler) ve diğeri Türk-Müslüman nüfus ile ilgiliydi.

Ordinskaya Yolu Boyunca Bulunan Yer Adları

Bugün Sadovoye Koltso etrafında bulunan alan eskiden Ordinskaya yoluydu. Bu yol boyunca XVII. yüzyıl öncesinde çıkan bazı isimler Türkçe kelimelerden gelir. Ancak, Moskova yer adlarını araştıran birçok modern bilim adamı diğeri görüşleri tercih etmektedir. O zamanlarda Moskova'nın siyasi ve sosyal hayatında Orda yolu çok önemli bir rol oynardı. Bu yüzden bu yer adlarının oluşumunda Türklerin rolü dikkatle incelenmelidir.

Nogatino (Nogatino) yer adının kökeni bilinmemektedir. Bir varsayıma göre *nogat* kelimesinden geldiği tahmin ediliyor. Eski Rusya'da *nogat* kelimesi parça parça kesilmiş Arap gümüş dirhemi için kullanılıyordu (Arapça *nukud* 'para'). Diğeri varsayıma göre ise takma adı Nogata olan birinden ortaya çıkmıştır.

Ayrıca, **Nagaev** veya **Nagaeva** yakası gibi yer adlarıyla bir analogi çizersek ve bu kelimenin Nogaylardan geldiğini düşünürsek, bu yer adının da Türk kökenli olduğunu varsayabiliriz. Bu varsayımı güçlü kılan şey, 1270-1299 yıllarında Altınorda'da büyük bir nüfuz kazanmış olan Berke Han'ın başkomutanı Nogay Han adında bir komutanın olması ve onun Kırım'ın batısında Aksu ile Özü nehirleri arasındaki sahada Kıpçakların önderi olarak tarihe geçmesidir.

Saburovo bögesi: Saburov soyadından geldiği sanılmaktadır. Ancak bu konu ile ilgili bir belge bulunamamıştır. Bu kelimenin Tatarca kökenli olduğu tahmin ediliyor.

Chertanovka (bölge ve nehir): Tatarca *çurtan* (çortan) kelimesinden gelmektedir ve turna balığı anlamına gelir. Rus dilbilimci ve toponomist G. Smolitskaya bu yer adının yabancı bir dilden geldiğini doğrulamaktadır.

Biryulyovo: Eski Tatarca *birelyay*, şimdiki *birelgen* kelimesinden gelmektedir ve "verilen, vermek" olarak çevirilir.

Moskova TEM otoyolunun bitiminde Tariçevo, Bulatnikovo, Izmaylovo ve diğer yerleşimler bulunmaktadır. Bu alandaki yerleşimler resmi tamamlamaktadır.

Araştırılan kaynaklar Doğu kökenli alıntılarının Ortaçağ Rus diline, gramerine uyum sağlaması ile ilgili ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Yabancı alıntılarının eski Rus sözcüklerin gramer göstergelerini (cins kategorisi, sayı kategorisi, adların hallere göre değişmesi, vs.) belli bir düzen içinde kabul ettiği görülüyor.

XV-XVII. yüzyıllara ait farklı türdeki yazılı yapıtların sözcük varlığının araştırılması sonucunda Doğu kökenli alıntılarının sözcük türetmedeki çeşitli olasılıkları detaylı olarak incelenmiştir. Oryantalizmlerin sözcük türetme aktivitesinin farklı derecelerde olması, alıntı söz biriminin özgünlüğüyle ve alıcı dille uyumluluğuyla bağlantılıdır ve bu husus araştırmada özellikle dikkate alınmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda iki veya üç eklemenden oluşan söz birim türetme kümelerinin geniş bir sözsel alana ve biçimbilim çeşitliğine sahip olduğu görülmektedir. Rus dilinde uzun bir geçmişe sahip olan, nesne, olgu ve gerçekleri adlandıran ve Rus halkının yaşamında farklı alanlarda ayrılmaz öznellik kazanan alıntılar (elmas, altın, kap, braga, harç, vs.) söz birim türetme kümelerinin bir zirvesidir. Ancak, bu araştırmada sunulan söz birim türetme kümelerinin çoğu mikro türetme kümeleridir ve iki sözcükten oluşmaktadır. Alıntı sözcükten oluşan iki veya üç eklemeli söz birim türetme kümelerinin ayırt edici özelliği, birçok söz birimi kendi kümesinde bulundurmasıdır. Bu türetme kümelerinin çeşitleri on ikiye kadar ulaşmaktadır.

XV-XVII. yüzyıllara ait çeşitli edebi türlerdeki Rusça yazılı eserlerin araştırılması ve ayrıntılı incelemesi Doğu kökenli alıntılarının işleyişinin oldukça karmaşık olduğunu ve zengin bir tablo oluşturduğunu göstermektedir. Bu durumda fonksiyonel aktivitenin objektif düzeyi ve Doğu kökenli kelimelerin çeşitli edebi türlerdeki Rusça yapıtlara nüfuz derecesi arasında net bir düzenlilik vardır.

Doğu kökenli alıntılarının XV-XVII. yüzyıllara ait çeşitli edebi türlerdeki Rus yazılı yapıtlarında işleyiş özellikleri verilmiş ve hem fonksiyonel aktif, hem de fonksiyonel sınırlı olan alıntı söz birimlerinin belirli bir alanı belirlenmiştir.

XV-XVII. yüzyıllar Rus dilinin gelişmesinde çok önemli bir dönemdi ve bu dönemde Doğu kökenli sözcüklerin ediniminin gözlenmesinde sistematik bir yaklaşımın verimliliği gözlenmektedir. Araştırılan malzemenin eşzamanlı ve art zamanlı açıklamaları bağlantılı yapılmalıdır.

Bu araştırma, Rus dilinde belirli bir döneme ait dil temaslarının sonucu olarak yabancı dilden gelen yeni türemelerin kaynak dilin söz dağarcığını zenginleştirdiğini ve özellikle Moskova Devleti dönemine ait dil temasları konusunda metodolojik konuların daha da geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermiştir. Maalesef, Rus edebi dilinin gelişiminde en önemli aşamalarından biri olan Moskova Devleti dönemine ait belgelerin yeterince araştırılmamış olması, yeradbilimi açısından önemli bir eksiklik tir.

KAYNAKÇA

- AKHMETYANOV, R. G. (1982), Rets. na: R.A.Yunaleyeva. "Opyt issledovaniya zaimstvovaniy (tyurkizmy v russkom yazyke sravnitelno s drugimi slavyanskimi yazykami)" - Kazan: İzd-vo Kazan. un-ta, - 120 s. // № 2.- s.83-84.
- ARAKIN, V. D. (1974), "Tyurkskiye leksicheskiye elementy v pamyatnikakh russkogo yazyka mongol'skogo perioda", *TVSYA*, s.112-148.
- BASKAKOV, N. A. (1985), *Tyurkskaya leksika v «Slove o polku Igoreve»*, Moskva: Nauka.
- DMITRIYEV, N. K. (1962), "O tyurkskikh elementakh russkogo slovarya", *Stroy tyurkskikh yazykov*, Moskva: Izd-vo vost.lit-ry, s.503-569.
- DOBROMODOV, I.G. (1970) Tyurkskiye leksicheskiye elementy v vostochnykh i zapadnykh slavyanskikh yazykakh, № 3.- S.131-134.
- DOBRODOMOV, I. G. (1976), "Voprosy khronologii tyurkskikh zaimstvovaniy v slavyanskikh yazykakh", *Sovetskaya Tyurkologiya*, № 6, s.24-37.
- EFENDIYEVA, A. D. (1974), *Teoreticheskiye osnovy problemy zaimstvovaniya primenitel'no k oriyentalizmam v srednevekovom russkom yazyke*, Uchen. zap. Azerb. ped. in-ta yazykov, Seriya 12, № 3, s.15-22.
- KONONOV, A. N. (1972) Istoriya izucheniya tyurkskikh yazykov v Rossii: Dooktyabr'skiy period.- L.: Nauka.- 271 s.
- KOZYREV, I. S. (1974), "K voprosu ob izuchenii tyurkizmov v russkom yazyke", *TVSYA*, s.9-25.
- NIKONOV, V. A. (1966), *Kratkiy toponimicheskiy slovar'*, Moskva.
- NIKONOV, V. A. (1974), "Problemy onomasticheskikh arealov", *Problemy kartografirovaniya v yazykoznanii i etnografii*, Leningrad: Nauka, s.284-289.
- SEVORTYAN, E. V. (1962), "O tyurkskikh elementakh v "Russkom etimologicheskom slovare" M. Fasmera", *Leksikograficheskiy sbornik*, Vyp. 5, s.11-29.
- SEVORTYAN, E. V. (1974), *Etimologicheskiy slovar' tyurkskikh yazykov. Obshchetyurkskiye i mezhtyurkskiye osnovy na bukvu "B"*, Moskva: Nauka.
- SHIPOVA, Ye.N. (1976), *Slovar' tyurkizmov v russkom yazyke*, Alma-Ata: Nauka.